

Rigtersbleek / Roberine, Goolkatenweg 65, 7521 BE Enschede. Redengevende omschrijving 24-04-2023.

Inleiding.

Aan de oostzijde van Tweekelerveld lag vanouds het buitengoed 'Rigtersbleek'. De naam houdt verband met de voormalig eigenaar W.Ph.C. Greve (1768-1833), die richter te Enschede was. Het voormalig buitengoed is in 1862 gekocht door Hendrik Jan van Heek. Na diens overlijden lieten Gerrit Jan van Heek en zijn zoon Jan in 1897 een textielfabriek op het terrein bouwen. Op 1 januari 1898 werd de onderneming 'G.J. van Heek & Zonen' opgericht.

Vanwege zijn ruime ervaring met het bouwen van textielfabrieken werd de Engelse architect Sir Sidney Stott in de arm genomen. Behalve de textielfabriek Rigtersbleek zijn in Enschede ook de spinnerij Noorderhagen (G.J. Van Heek & Co.) en de textielfabriek aan de Haaksbergerstraat (Gerh. Jannink & Zonen) naar zijn ontwerpen gerealiseerd. Een belangrijke reden voor de keuze van deze architect door de firma Van Heek was de toepassing van 'Fire Flooring Technik', die de gebouwen aanzienlijk brandveiliger maakte. De constructie van de fabrieken bestond uit gietijzeren kolommen en vloeren van tegelgewelven en later beton.

Het fabriekscomplex werd gebouwd langs de spoorweg van Boekelo, via Enschede naar Oldenzaal, die tussen 1885 en 1890 was aangelegd. Bestaande wegen (Richtersweg en Rigtersbleek-Aalten) werden geïntegreerd in de aanleg en waren bepalend voor de oriëntatie van de gebouwen en fabrieksstraten. Het terrein kreeg een orthogonale wegenpatroon met een hoofdontsluiting vanaf de Goolkatenweg. Behalve de grote weverijgebouwen met watertoren kwamen op het terrein op den duur ook twee schoorstenen en drie houten koeltorens te staan. Tussen 1900 en 1930 vond een stapsgewijze expansie van textielfabriek Rigtersbleek plaats. Aan de zijde van de spoorbaan stonden hoge gebouwen met een representatieve uitstraling. Achter deze bebouwing lagen lagere productiehallen met sheddaken.

Ten oosten van textielfabriek Rigtersbleek verrezen in het laatste kwart van de negentiende eeuw nog twee textielfabriekscomplexen: Tubantia en Schuttersveld. Deze fabrieken bestonden uit verschillende weverij- en spinnerijgebouwen. Textielfabriek Tubantia was evenals textielfabriek Rigtersbleek in eigendom van de familie Van Heek.

De vestiging van deze textielfabrieken vormde een belangrijke stimulans voor de uitbreidingen aan de noordwestelijke zijde van de stad. In de nabijheid van de fabrieken werden tal van woningcomplexen voor textielarbeiders gebouwd.

De twee hier beschreven gebouwen 1 (GOOLKATE) en 2 (ROBERINE) behoren ook tot de groep van "representatieve gebouwen" van Rigtersbleek en zijn in de periode tussen 1924 en 1929 tot stand gekomen. Van deze groep zijn dit de twee laatst overgebleven voorbeelden op het huidige terrein. Direct ten oosten van gebouw 2 bevindt zich een in 1950 gerealiseerde vakwerklods (valt buiten de context van deze redengevende beschrijving). De overige bebouwing op het terrein is onderdeel van uitbreidingen die na de jaren 1960 tot stand zijn gekomen, met de nadruk op de periode 1980-2000. In deze periode (vanaf 1974) is het complex in gebruik genomen door de Machinefabriek Roberine BV, onder meer bekend van de fabricage van maaimachines.

Bronnen:

- Kadaster archiefviewer.
- Bouwtekeningen, Stadsarchief Enschede.
- Monumenten Advies Bureau (2023). *Cultuurhistorische quickscan Ontwikkelingsgebied Rigtersbleek / Roberine*. Nijmegen-Enschede.

- Ulzen, J. van (2009), *Het Tweckelerveld en omgeving in de 19e en 20e eeuw*, uitgave van de Stichting Wijkraad Tweckelerveld, Enschede.

Omschrijving.

FABRIEKSHAL 1 uit 1924 (GOOLKATE)

Het oudste bouwdeel is gelegen aan de zuidzijde van het terrein en is in de periode tussen 1924 en 1929 gebouwd. Het gebouw bestaat uit een skelet van beton, zoals gebruikelijk is voor dit type van industriële gebouwen uit het Interbellum. De gevels zijn uitgevoerd in baksteen.

Het rechthoekig gebouw is drielaags met een met bitumen bedekt plat dak, opgetrokken in een sobere zakelijk-traditionele bouwstijl. Op de zuidwestelijke hoek van het dak staat een dakhuisje van baksteen waar de liftaandrijving in is ondergebracht. Dit rechthoekige huisje onder een met oranje Verbeterde Hollandse pannen bedekt zadeldak is niet oorspronkelijk. De lift is van de firma HENSEN uit Rotterdam en is in 1960 geplaatst. De opstelling van de elektrische motor in het huisje is via een stalen wenteltrap vanuit de bovenste verdieping van het gebouw te bereiken.

De gevels van de fabriekshal bezitten nog de oorspronkelijke opzet. De lange gevels (noord- en zuidzijde) hebben acht traveeën, elk in principe met drie gevelopeningen, de korte kopgevels tellen drie traveeën, eveneens telkens met drie gevelopeningen.

De gevels van het gebouw zijn opgemetseld met een roodgekleurde machinale baksteen in kruisverband met trasraam en gecementeerde lijst. De verdiepte traveeën worden gescheiden door vlakke bakstenen pilasters met bakstenen pinakels, voorzien van natuurstenen dekstenen met cirkelvormig ornament. Op de hoeken bevinden zich zware muurdammen, die bovendaks eindigen met een forse pinakels met dekstukken. De vensterpartijen liggen als het ware in spaarvelden, die aan de bovenzijde afsluiten met siermetselwerklijsten met bloktandmotieven en een hardstenen lijst. Ter decoratie is hardsteen en gele verblendsteen toegepast (lijstwerk, afdekkingen en bovenzijde gevelopeningen). Aan de zuidzijde is bij een entree de oorspronkelijke omlijsting aanwezig, bestaande uit pilasters en een latei van natuursteen. Op de voorzijde van de latei is de tekst *GOOL KATE* aangebracht. Aan de zuidzijde is op de bovenste verdieping nog een oorspronkelijke doorgang aanwezig, ingezet met dubbele opgeklampte deuren. Boven de doorgang is een hijsbalk aanwezig in de vorm van een stalen profiel. Het nog oorspronkelijke hijsmechanisme aan de binnenzijde is van de firma TATTERSALL & HOLDSWORTH'S uit Enschede en bestaat uit lierwerk met kettingen en katrollen. De aandrijving is niet meer aanwezig.

Alle aanwezige vullingen in de oorspronkelijke gevelopeningen zijn van kunststof en zonder waarde. De ramen hebben vermoedelijk nog wel de oorspronkelijke roede-verdeling van 4- of 9-ruits ramen. Ook alle entrees tot het gebouw zijn ingezet met secundaire deuren van kunststof.

Aan de zuidzijde is op de bovenste verdieping nog een oorspronkelijke doorgang aanwezig, voorzien van dubbele opgeklampte deuren. Boven de doorgang is een hijsbalk aanwezig in de vorm van een stalen profiel.

Het gebouw heeft een oorspronkelijke vloer- en draagconstructie van beton, die inwendig goed beleefbaar is. De grote, vrijwel ongedeelde ruimten worden bepaald door een raster van betonnen kolommen en vloer- en onderslagbalken. Onder de zuidwestelijke hoek is een vierkante kelder aanwezig uit de bouwtijd van het pand. De kelder heeft een betonnen dekking en in de kelder zijn de kolommen te zien van het betonskelet. Ook het oorspronkelijke trappenhuis met betonnen bordestrap, gelegen aan de zuidwestelijke zijde van het gebouw, is van waarde. De trap is sober

vormgegeven met een houten wandleuning en een betonnen lambrisering met verdiepte lijst. Voorts is er een ijzeren wenteltrap naar het lifthuis aanwezig.

De begane grond en verdieping hebben een secundaire en niet waardevolle indeling. De bovenste verdieping is zonder indeling.

FABRIEKSHAL 2 uit 1929 (MEMPHIS)

De rechthoekige fabriekshal uit 1929 is gesitueerd aan de noordzijde van het terrein en opgetrokken in een zakelijk-traditionele bouwstijl met historiserende invloeden. Het gebouw bestaat uit een skelet van beton, zoals gebruikelijk is voor dit type van industriële gebouwen uit het Interbellum. De gevels zijn uitgevoerd in baksteen.

Het gebouw heeft vier bouwlagen onder een plat dak. Op de noordwestelijke hoek is een hoge bakstenen toren gelegen die afgedekt wordt door een vierzijdige spits met niet oorspronkelijke bitumenshingledekking. De spits heeft een oorspronkelijke bakgoot op overstek en windwijzer als afsluiting op de spits. De aanvankelijk aanwezige dakkapellen zijn er niet meer. De inwendige constructie van de spits bestaat uit vurenhouten balken en ijzeren trekstangen en is nog wel historisch.

Naast de toren staat op het dak een secundair dakhuisje van baksteen onder een met oranje Verbeterde Hollandse pannen bedekt zadeldak, vermoedelijk behorend bij de bouw van de lift, ergens rond 1960.

De gevels bezitten nog de oorspronkelijke opzet. De lange gevels (oost- en westzijde) hebben respectievelijk dertien en veertien traveeën, elk in principe met één gevelopening, de korte kopgevels tellen vier traveeën, telkens met twee gevelopeningen.

De gevels van het gebouw uit 1929 zijn opgemetseld met een rode baksteen in kruisverband met een hoge gemetselde plint, afsluitend met een natuurstenen waterlijst. De gevels worden geleed door vlakke bakstenen pilasters, die bovenaan eindigen met pinakels en natuurstenen bekroningen zoals bij de oudere fabriekshal. Op de hoeken bevinden zich zware hoekdammen met siermetselwerkelementen, gebouchardeerde natuurstenen hoekblokken en zware bekroningen met natuurstenen dekstukken. De vensterpartijen liggen als het ware in spaarvelden, die aan de bovenzijde afsluiten met siermetselwerklijsten met muizentanden in gele verblendsteen. Boven de gevelopeningen bevinden zich rollagen in gele verblendsteen. De hemelwaterafvoer heeft natuurstenen vergaarbakken, die overeenkomen met de geveldetails aan de bovenzijde van de gevels.

De gevelopeningen zijn merendeels ingezet met niet oorspronkelijke 4- of horizontale 6-ruits ramen. De roedeverdeling van deze moderne kunststof ramen verwijst naar de oorspronkelijke opzet. Aan de oostzijde zijn op de eerste verdieping ook nog grotere 6-ruits ramen gesitueerd. Toegangen tot het gebouw zijn vooral aan de noord, oost en westzijde gelegen en lijken grotendeels oorspronkelijke vullingen te hebben van houten of ijzeren deuren. In de westgevel is een entree met boven de opening een originele natuursteen gevelsteen met het woord MEMPHIS. Drie traveeën in de westgevel hebben op elk niveau een opgeklampte laaddeur, waarschijnlijk voor de toe- en afvoer van goederen. Deze deuren zijn historisch.

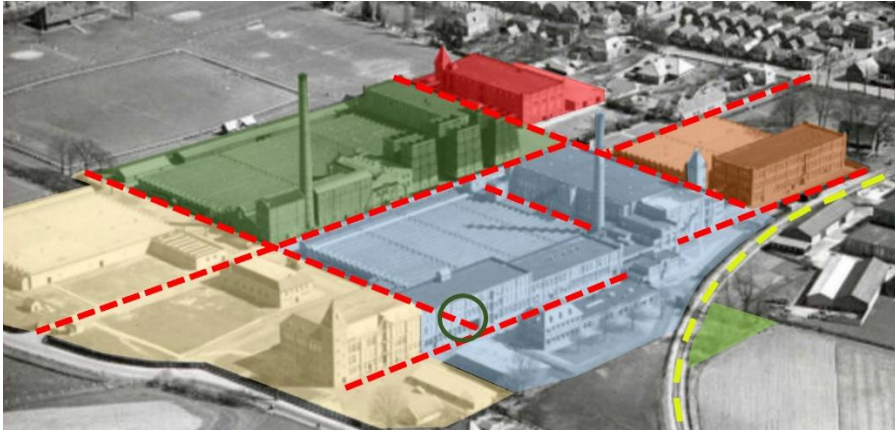
Binnen het inwendige van het gebouw zijn oorspronkelijke en waardevolle constructies van beton aanwezig, bestaande uit een ruime kelder en een skelet van kolommen en balken op alle bovenliggende vloerniveaus. Ook de constructie van de spits is oorspronkelijk en waardevol en bestaat uit vurenhouten balken en ijzeren trekstangen.

De verdiepingen van het gebouw zijn vrijwel allemaal ongedeeld. Alleen de begane grond heeft een mogelijk secundaire indeling. Onder het gehele gebouw is een betonnen kelder gelegen met een betonnen dekking. Het overal nadrukkelijk aanwezige betonskelet van het gebouw loopt door tot op dit niveau.

Er bevinden zich twee trappenhuizen met betonnen borderstrappen in het pand, beiden uit de bouwtijd, die van de kelder tot het bovenste niveau lopen. De trappen, één in de toren en de andere op de zuidwestelijke hoek, zijn gedecoreerd met een bakstenen lambrisering met uitspringende baksteenlijst. De lambrisering heeft een getrapte vorm. Ook de houten wandleuning is nog oorspronkelijk. Op elk niveau zijn de gevels voorzien van een hoge bakstenen lambrisering, gemetseld in kruisverband en eindigend in een rollaag. Bij de vensters zijn hier profielstenen toegepast.

In de eerste en de derde verdieping zijn in de noordoostelijke hoek nog oorspronkelijke wandbetegelingen aanwezig van gele tegels met zwarte plint- en bordertegel.

In het gebouw is een deel van de mechanische liftaandrijving met motor behouden gebleven, vermoedelijk daterend uit de jaren 1930 en geleverd door de firma Bruncken uit Keulen-Bickendorf.

- locatie huis Rigtersbleek (circa 1911 gesloopt)
- restant bleekveld Rigtersbleek
- fase 1: circa 1897-1911
- fase 2: circa 1911-1929
- fase 3: circa 1924-1929
- fase 4: circa 1929-1952
- fase 5: circa 1940-1956
- fabrieksstraat
- spoorbaan

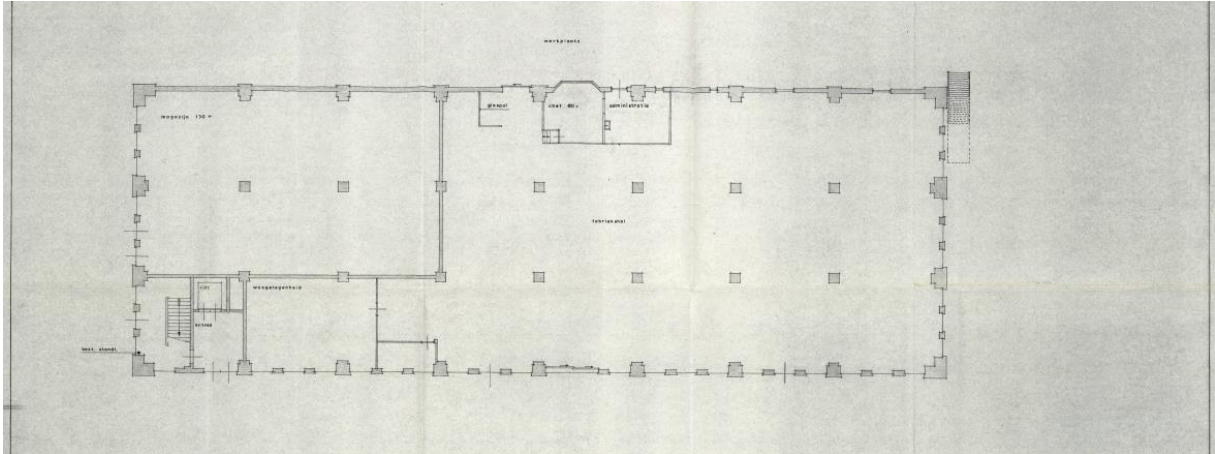
Historische luchtfoto van het fabriekscomplex (circa 1960), waarin de fasegewijze groei is gevisualiseerd. In fase 3 is het nog bestaande gebouw Goolkate gebouwd, in fase 4 Memphi.

Locatie aanduiding met bij de gele pijl de hal 1 uit 1924 en bij de rode pijl de hal 2 uit 1929.

Luchtfoto van het fabriekscomplex Rigtersbleek met bij de gele pijl de hal uit 1924 en bij de rode de hal uit 1929.

Plattegrond begane grond bestaande toestand uit 1969 van de zuidelijke aanbouw uit 1924-1929. Archief opdrachtgever.

De korte west- en lange zuidgevel van het gebouw 1 uit 1924.

De korte oostgevel van het gebouw 1 uit 1924.

De omlijste entree tot het gebouw 1 uit 1924 in de lange zuidgevel. Boven de entree de tekst GOOL KATE.

Westgevel van gebouw 1

Detail laadluik met hijsbalk in de zuidgevel.

De bovenste verdieping van het gebouw 1 uit 1924 is ongedeeld.

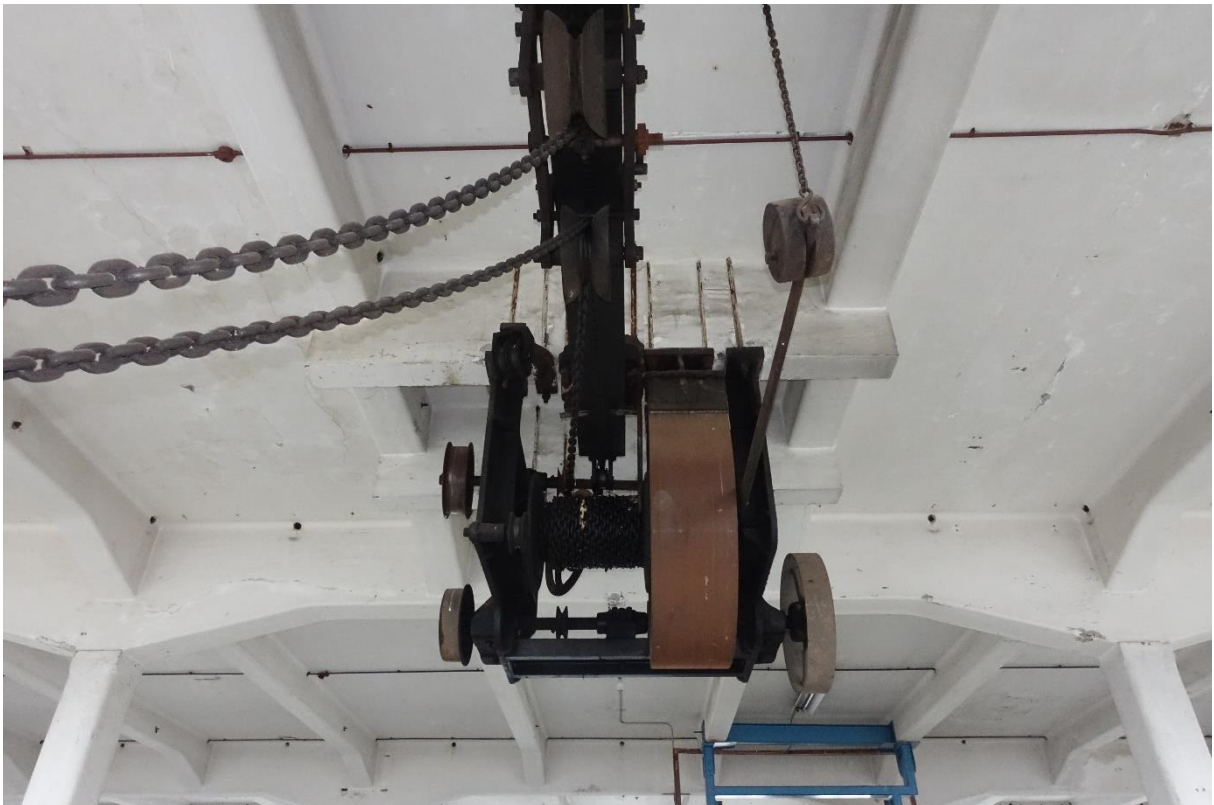
Het betonskelet op de bovenste verdieping van het gebouw 1 uit 1924.

Detail van het trappenhuis in het gebouw 1 uit 1924.

De kelder onder het gebouw 1 uit 1924.

De oorspronkelijke installatie met hijsmechanisme bij de op de bovenste verdieping aanwezige laaddeuren in de zuidgevel (gemaakt door de firma TATTERSALL & HOLDSWORTH'S uit Enschede).

Noordgevel van het gebouw 2 uit 1929 omstreeks 1939 (bron: Stadsarchief Enschede, identificatienummer 004641).

De korte noord- en lange westgevel van het gebouw 2 uit 1929. In de lange gevel vallen de traveeën met de oorspronkelijke opgeklampte deuren op; links de toren met spits.

Overzicht oost en noordgevel; uiterst links de uit 1950 daterende vakwerkloods.

Details torenspits en lifthuis.

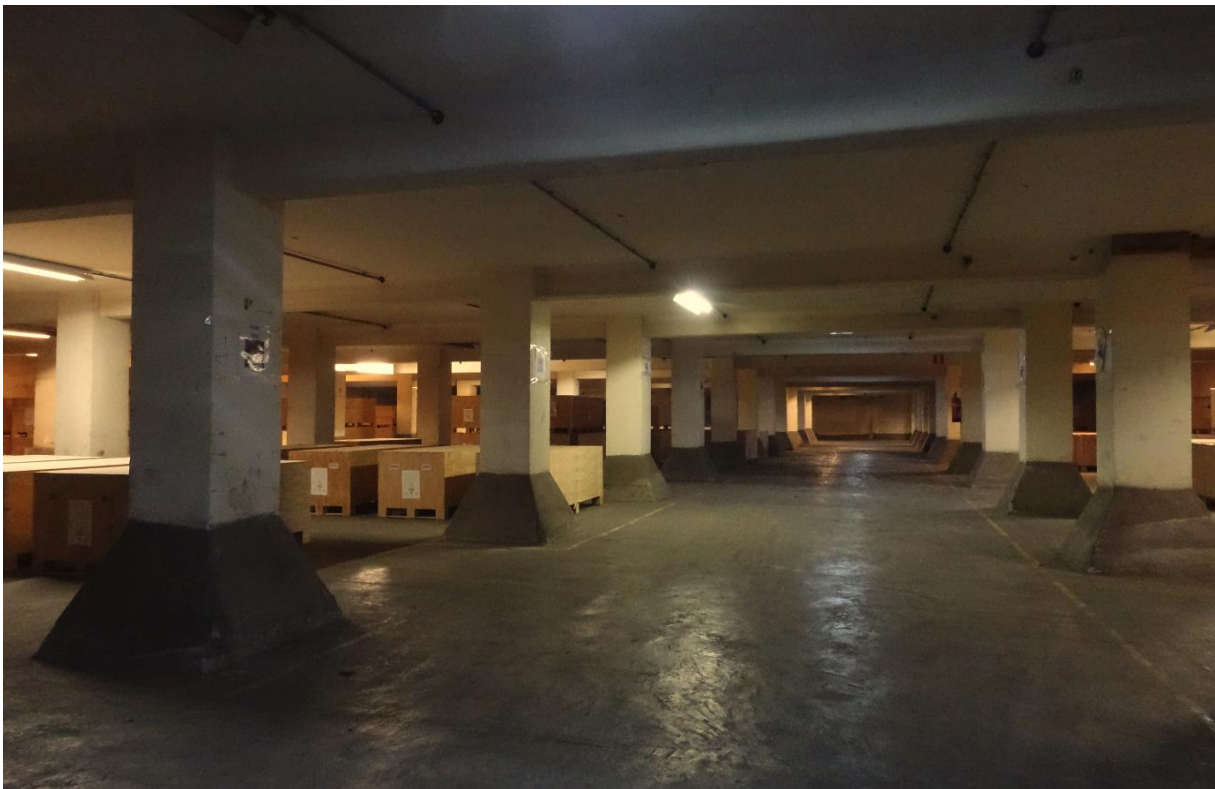
Detail van de oude toegangsdeuren in de lange westgevel van gebouw 2.

Historische details westgevel: links een ingang met dubbele deuren op de begane grond, in het midden de reeks dubbele laad- en losdeuren op de verdiepingen (middelste travee), rechts de ingang met originele gevelsteen met de naam van het gebouw.

De bakstenen lambrisering op de verdieping in gebouw 2.

De kelder onder het gebouw 2 uit 1929.

Verdieping met betonskelet in het gebouw 2 uit 1929.

Het trappenhuis in de toren van het gebouw 2 uit 1929.

Het trappenhuis aan de zuidwest zijde van het gebouw 2.

De constructie van de torenspits boven op de toren van het gebouw 2 uit 1929.

Overzicht en detail van de oorspronkelijke wandbetegelingen in gebouw 2(1^e en 3^e verdieping).

Liftmotor in gebouw 2, met op een stalen plaat vermelde specificaties.

Waardering.

Het belang van de twee objecten is gelegen in:

Architectuurhistorische waarden:

- de voor het interbellum kenmerkende industriële architectuur, die in de hoofdopzet, de typologie, de constructie, materiaaltoepassingen en detaillering goed behouden is gebleven. De maat, schaal, opzet en vormgeving van de gebouwen hangt samen met het productieproces en daarmee verbonden functionele eisen; veel aspecten met betrekking tot het oorspronkelijke concept en het gebruik zijn goed afleesbaar gebleven.
- de herkenbaar en gaaf bewaard gebleven hoofdopzet en de dakvorm van de twee gebouwen.
- de bijzondere en gave inwendige betonconstructies.
- de representatieve vormgeving en detaillering van de fabrieksgevels, door toepassing van een strenge geleding, veel architectonische accenten, siermetselwerk en details in natuursteen. In de geleding middels nadrukkelijk aanwezige (hoek)pilasters spreekt de structuur van het inwendige betonskelet. Het aanzicht van de gevels wordt in belangrijke mate bepaald door de grote venster- en laaddeurpartijen met (vernieuwde) roedenverdelingen.
- de markante toren bij het gebouw 2 uit 1929 als kenmerkend bouwelement, veel toegepast in de vroege textielabrieksarchitectuur, die representativiteit, status en macht van het bedrijf benadrukte.
- de aanwezigheid van markante oorspronkelijke onderdelen in de interieurs, zoals de al genoemde oorspronkelijke betonnen draagconstructies en vloeren, de trappenhuisen, enkele technische installaties (mechanische hijsinstallatie in gebouw 1, liftmotor in gebouw 2) en betegelde wanden.

Cultuurhistorische waarden:

- de oorspronkelijke functie van de twee gebouwen (fabriekshallen) binnen het complex van de textielfabriek Rigtersbleek.
- de herinnering aan de verdere ontwikkeling van textielindustrie, in het bijzonder van de firma Van Heek, in de eerste helft van de 20ste eeuw in Enschede.
- het feit, dat beide gebouwen de enige vooroorlogse restanten zijn van het omvangrijke textielabriekscomplex, dat van groot belang is geweest voor de industriële én ruimtelijke ontwikkeling van Enschede, in het bijzonder van Twekkelerveld en omgeving.

Stedenbouwkundige waarden:

- de ruimtelijke samenhang tussen de twee gebouwen als onderdeel van en herinnering aan de vroegere opzet en uitbreiding van de textielabriek Rigtersbleek. De gebouwen vormen samen met de buiten de context van deze beschrijving vallende vakwerkloude uit 1950 (ten oosten van gebouw 2) een waardevol ensemble, dat nog een indruk geeft van de eertijdse omvang van het fabriekscomplex. De oriëntatie van de beide gebouwen herinnert tevens aan de infrastructuur (ligging fabrieksstraten) van het oude fabriekscomplex, waaraan ze waren gesitueerd.

- de ruimtelijke samenhang met het ten zuiden gelegen complex van de textielfabriek Oosterveld en de relictten in het terrein van deze fabriek, die samen een belangrijk historisch-industrieel ensemble vormen.
- de ruimtelijk en historische goed beleefbare samenhang met de andere aan de textielfabrieken gerelateerde structuren en bebouwing in het grote geheel van de wijk Twekkelveld, in het bijzonder de relictten van wegenstructuren, het fabrieksspoor, de restanten van de bluskuil aan de Goolkatenweg, de talrijke al dan niet complexmatig gebouwde arbeiderswoningcomplexen en voorzieningen als scholen en sportaccommodaties.
- de sterke beeldbepalende betekenis van de beide gebouwen in het gebied, in het bijzonder vanaf de Goolkatenweg.

Overige waarden:

- de zeldzaamheidswaarde (mede in relatie tot het complex Oosterveld); samen vormen de gebouwen markante overblijfselen van het industriële verleden van Enschede. De gebouwen zijn van belang vanwege de architectuurhistorische, bouwtechnische en typologische zeldzaamheid.

Specifiek behoudenswaardig zijn:

- de karakteristieke hoofd- en dakvorm van de bouwmassa van de twee gebouwen; bij gebouw 2 inclusief de hoektoren met spits; bij beide gebouwen de liftgebouwtjes op het dak.
- inwendige betonconstructies, betonskelet.
- de opzet, indeling, materiaaltoepassingen en detaillering van de gevels, uitgezonderd de recente raaminvullingen.
- de trappenhuizen met trappen in de twee gebouwen als onderdeel van de oorspronkelijke indeling; stalen wenteltrap naar het lifthuis.
- overige historische constructieve elementen in het inwendige (bijvoorbeeld de kapconstructie van de torenspits van gebouw 2, lierwerk in gebouw 1).
- bakstenen lambriseringen en tegelwanden in gebouw 2.
- historische technische installaties (hijnsinstallatie in gebouw 1, liftmotor in gebouw 2).